

Kurinalaisuutta ja kuvittelua. Näkökulmia luovaan tietokirjoittamiseen

Toimittaneet Emilia Karjula ja Tiina Mahlamäki. Turku: Tarke, 2017

Emilia Karjula ja Tiina Mahlamäki: Johdanto

*Kurinalaisuutta ja kuvittelua* on Turun yliopiston luovan kirjoittamisen oppiaineen piirissä syntynyt artikkelikokoelma. Näkemyksemme on, että lähestulkoon kaikkeen kirjoittamiseen liittyy kuvittelua, oli kyseessä sitten fiktiivinen teksti tai faktoihin perustuva tietokirja. Kirjoittaja kysyy, kokeilee ja pohtii, mikä on mahdollista ja mikä voisi olla. Kurinalaisuutta puolestaan tarvitaan ainakin aiheen rajauksessa, aineistojen kokoamisessa, ilmaisun hiomisessa ja kirjoittamisen äärellä pysymisessä.

Teos on jatkoa aiemmin julkaistulle luovan kirjoittamisen oppikirjalle *Kirjoittamisen taide ja taito* (Atena 2014). Siinä missä aiempi teos keskittyi kaunokirjallisen tekstin tekemiseen liittyviin kysymyksiin, nyt käsillä oleva kirja paneutuu luovaan *tietokirjoittamiseen*. Edeltäjänsä tavoin teos pyrkii yhdistämään kirjoittamisen teoriaa ja käytäntöä, ja se sijoittuukin kirjoitusoppaan ja kirjoittamisen ulottuvuuksia tutkivan tietokirjan välimaastoon. Teos ei siis suinkaan ole kaikenkattava opas luovaan tietokirjoittamiseen. Emme puutu esimerkiksi kielenhuoltoon, jota varten on jo olemassa hyviä oppaita. Suomessa on julkaistu myös monia ansiokkaita akateemisen kirjoittamisen ja tietokirjoittamisen oppaita, kuten Marja Kinnusen ja Olli Löytyn toimittama *Tieteellinen kirjoittaminen* (2002), Virve Mertasen *Tietokirjoittajan käsikirja* (2007), Carol Kiriakoksen ja Kimmo Svinhufvudin *Tohtoritakuu* (2015) sekä Urpu Strellmanin ja Johanna Vaattovaaran toimittama *Tieteen yleistajuistaminen* (2013).

Aiemmista tietokirjoittamisen oppikirjoista käsillä oleva teos poikkeaa siinä, että painopiste on *luovassa* tietokirjoittamisessa. Haluamme tarjota näkökulmia siihen, mitä kaikkea luova tietokirjoittaminen voi olla. Lähtökohtamme on, että kaikki kirjoittaminen on luovaa. Tässä teoksessa kirjoittamisen ja kirjoittajan luovuus tarkoittaa erityisesti luovan kirjoittamisen menetelmien ja harjoitusten hyödyntämistä tietokirjoittamisessa. Lisäksi se viittaa luovaan tai narratiiviseen tietokirjoittamiseen omana lajityyppinään. Luovuus merkitsee myös tietokirjoittajan ja tutkijan ammattitaitoa siirtyä lajityypistä toiseen, välineestä toiseen ja taitoa löytää itselle sopivimmat tavat toimia ja kirjoittaa, hyödyntää lajityyppien ja välineiden ominaispiirteitä, mutta myös rikkoa perinteisiä tapoja ajatella, lukea, tehdä ja kirjoittaa.

Luovuus tarkoittaa siis myös kielen luovaa käyttöä, pyrkimystä kirkkaaseen ja täsmälliseen ilmaisuun sekä irrottautumista akateemisen kirjoittamisen joskus kahlitsevista konventioista. Luovuus voi liittyä myös siihen, miten ja mistä tietokirjoittaja aiheensa löytää ja miten aihettaan lähestyy ja sitä käsittelee. Se voi olla myös lähteiden jättämien aukkojen täyttämistä tai aineistojen etsimistä ja kokoamista uusista paikoista, uusin tavoin. Luovuus liittyy – luovan kirjoittamisen tavoin – myös henkilökohtaisuuteen, omakohtaisiin tulkintoihin sekä oman äänen tavoitteluun.

Tieteellisen kirjoittamisen, tietokirjoittamisen ja luovan kirjoittamisen välillä on tietenkin esimerkiksi sisältöön, tyyliin ja kohdeyleisöön liittyviä eroja, joita kaikkia ei ole aina mielekästä kyseenalaistaa. Runoilijan ei ole tarpeen varustaa tekstiään lähdeviitteillä, ellei viitteiden käyttö ole juuri hänen runoudelleen olennainen ilmaisukeino. Kaikki tekstit eivät myöskään antaudu siististi luokiteltaviksi. Tekstilajien välisten rajojen koettelu voikin tuoda esiin sekä konventioiden vahvuudet että heikkoudet. Millaisissa yhteyksissä esimerkiksi tieteellisen kirjoittamisen keinot lisäävät tekstin vakuuttavuutta, ja milloin ne vieraannuttavat lukijan?

Kirjan kirjoittajat edustavat useita tieteenalvoja, kuten taidehistoriaa, Suomen historiaa, uskontotiedettä, kasvatustiedettä ja kirjallisuudentutkimusta. Mukana on myös ensisijaisesti taiteen kentällä toimivia kirjoittajia. Teoksen tausta Turun yliopiston luovan kirjoittamisen oppiaineessa näkyy ennen kaikkea tekstien pedagogisessa otteessa ja pyrkimyksessä käytännönläheisyyteen. Luovaa kirjoittamista opettavat henkilöt, jotka kirjoittavat työkseen: kirjailijat ja tietokirjailijat, tutkijat, journalistit ja kriitikot. Vaikka tiettyjä tekstin tekemiseen kuuluvia taitoja, kuten rakenteen hallintaa tai kielen sujuvuutta, voi pitää melko yleispätevinä oppeina, luovan kirjoittamisen opettajien näkökulmat ja painotukset, kirjoittajanäänät ja opetustavat voivat poiketa toisistaan paljonkin. Luovan kirjoittamisen opetuksessa ei olekaan kyse tiettyjen pysyvien sisältöjen välittämisestä samanlaisina vuosi toisensa jälkeen. Kieli muuttuu, kirjoittamisen merkitys yhteiskunnassa muuttuu, ja myös tavat opettaa kirjoittamista elävät ja muuttuvat (ks. esim. Donnelly 2010). Toisin sanoen jokainen kirjoittaja, kirjoittamisen ohjaaja tai opettaja tuo tunneille omat tapansa kirjoittaa.

Myös kaikki tämän kirjan tekijät kirjoittavat työkseen ja monet toimivat kirjoittamisen opettajina tai ohjaajina. Kirjan artikkelit paitsi käsittelevät luovaa tietokirjoittamista myös toteuttavat sitä käytännössä. Artikkeleiden painopisteet ja tyylilliset ratkaisut vaihtelevat tekstistä toiseen, mikä heijastelee luovan tietokirjoittamisen monimuotoisuutta. Luovan ja akateemisen tietokirjoittamisen väliset yhtymäkohdat, jännitteet ja erot tulevat näkyviin: mukana on sekä perinteisen tieteellisen artikkelin kriteerit täyttäviä että suuremmin henkilökohtaisiin näkemyksiin pohjautuvia tekstejä. Kaikki kirjoittajat kuitenkin käsittelevät aiheitaan oman työnsä ja persoonansa avulla. Tekstit kysyvät, väittävät, inspiroivat tai ehdottavat. Lukijalle jää tila ottaa teksteistä mukaansa se, mikä parhaiten tukee hänen omaa kirjoittamistaan.

Luova tietokirjoittaminen

Luova tietokirjoittaminen saattaa olla käsitteenä uusi, mutta ilmiönä se kasvaa erilaisista varhaisemmista tekstilajeista ja kirjoittamisen tavoista, joita on nimitetty vaikkapa muistelmiksi, esseiksi, päiväkirjoiksi, *belles lettres*, matkakertomuksiksi, historiaksi tai vastaaviksi. Kun Tom Wolfe vuonna 1960 määritteli uuden kirjoittamisen tavan, ”uuden journalismin” (*new journalism*), kyse oli jo pitkään jatkuneesta kirjoittamisen tavasta ja eetoksesta, joka nyt sai uuden nimen. Myöhemmin nimiä on tullut lisää, esimerkiksi luova tai narratiivinen tietokirjoittaminen. (Morley 2007, 178; Gutkind 2012). Tässä kirjassa käytämme luovan tietokirjoittamisen käsitettä, koska se paikantaa kirjan luovan kirjoittamisen oppiaineeseen ja on riittävän väljä kattaakseen monet eri tekstilajit.

Narratiivinen tai luova tietokirja (*narrative non-fiction, creative/literary non-fiction*) on Suomessa toistaiseksi melko vähän keskusteltu tietokirjallisuuden laji. Se voidaan määritellä tosiasioihin pohjautuvaksi tietoteokseksi, joka on kirjoitettu kirjallisuuden tehokeinoja käyttäen tai juonellisena tarinana. Käsitteen ja lajityypin yksi keskeinen kehittäjä, yhdysvaltalainen Lee Gutkind määrittelee luovan tietokirjan hyvin kirjoitetuksi tositarinaksi (”good story, well told”).

Luova tietokirja voi olla romaanin kaltaisesti kirjoitettu, mutta siinä kerrotaan todella tapahtunut tai ainakin mahdollinen tarina ja se perustuu lähteisiin tai omakohtaisiin kokemuksiin. Se kertoo tarinan käyttäen kerronnassaan luovasta kirjoittamisesta ja kirjallisuudesta tuttuja kirjoittamisen keinoja ja tapoja. Luovassa tietokirjassa kirjoittaja on vahvasti läsnä ja teoksessa on aukikirjoitettu, lukijalle selväksi tehty, näkökulma.

Luova tietokirjoittaminen on kansainvälisesti jo buumi ja se on tullut näkyvästi Suomeenkin. Kirjakauppojen ja kirjastojen hyllyt täyttyvät tietokirjoista, jotka on kirjoitettu omakohtaisesta

näkökulmasta: muistelmat, historiankirjoitus, omaelämäkerrat, elämäkerrat, matkakertomukset, luontokertomukset, elokuvasta ja musiikista kertovat teokset, yleistajuiset teokset hyvästä elämästä, terveydestä ja sairaudesta, antropologiasta, luonnontieteistä tai filosofiasta, uskonnosta tai kirjallisuudesta.

Uudempi ja vielä kehittymässä oleva luovan tietokirjoittamisen kenttä on blogikirjoittaminen tai ylipäätään sosiaalisessa mediassa tapahtuva narratiivinen tietokirjoittaminen. Blogipohja tarjoaa mahdollisuuden kokeilla erilaisia kirjoittamisen tapoja ja lajeja, saada palautetta lukijoilta, käsitellä aiheita ehkä omaa tutkimusaluetta laajemmin tai kasvattaa omaa asiantuntijuuttaan keskittymällä tiettyyn, itselle tärkeään aihepiiriin. Blogien pohjalta voi myös rakentaa tietokirjan, kuten vaikkapa Kimmo Svinhufvud, jonka kirjoitusoppaiden, kuten edellä mainitun *Tohtoritakuu*-teoksen, taustalla on blogisivusto.

Mistä luovan tietokirjan tunnistaa? Siinä pyritään ainakin lyhentämään lukijan ja kirjoittajan välistä kuilua pysyttämällä kuitenkin tosiasioissa. Kyse on hyvästä tarinasta, josta pyritään tekemään myös hyvää kirjallisuutta. Mutta mitä ”romaaninkaltaisuus” tai ”hyvä kirjallisuus” tarkoittavat? Kyse voi olla vaikkapa siitä, että lukija koukutetaan lukemaan heti ensimmäisestä virkkeestä. Rakennetaan ja liitetään kertomalla yhteen vakuuttavia näyttämöitä, kohtauksia ja henkilöitä. Kuvataan tapahtumat elävästi ja yksityiskohtaisesti. Rakennetaan uskottava kehys ja näkökulma. Käytetään dialogia ja vuorosanoja. Kokeillaan erilaisia rakenteellisia (kronologian rikkominen, kerronnan kulku takaperin tai hyppäyksittäin) tai kielellisiä (sisäiset monologit, erilaiset tekstilajit) ratkaisuja. Jos mahdollista, yllätetään lukija tai pidetään häntä jännityksessä. (Morley 2007, 178–179, 181.) Luova tietokirjoittaja välittää informaatiota mutta myös viihdyttää lukijaansa. Luovassa tietokirjoittamisessa kirjoittajan ääni kaikuu tekstistä, jopa niin, että se lähenee kirjoittajan puheääntä, ja äänen tulisi olla niin rehellinen kuin mahdollista. Kirjoittaja puhuu lukijalle,

puhuttelee tätä, jolloin lukijan mielessä syntyy hänen ja kirjoittajan välille vuoropuhelua. (Morley 2007, 182–183; Gutkind 1997, 8.)

Kuten tietokirjoittamisessa yleensä, myös luovassa tietokirjassa faktat ovat kohdallaan ja aineisto on kerätty autenttisista lähteistä. Jos mahdollista, kirjaa varten on tehty kenttätyötä eli vierailtu siinä paikassa, josta kirjoitetaan, haastateltu ja havainnoitu niitä ihmisiä, joista kirjoitetaan. Kuvattavien asioiden ja ilmiöiden autenttisuutta rakennetaan haastatteluista ja havainnoinnista saaduin yksityiskohdin. Akateeminen koulutus tuottaa taitoja, joita luovassa tietokirjoittamisessa tarvitaan: faktojen etsiminen ja tarkistaminen, aineistoja kokoaminen, erilaisten tekstien ja kuvien analysoiminen, suurten kokonaisuuksien käsitteleminen ja omien näkemysten puolesta argumentoiminen.

Luova tietokirjoittaminen eroaa tietokirjoittamisesta siinä, että siihen usein liittyy intohimo tai intiimiys. Siinä saatetaan käsitellä kirjoittajalle äärimmäisen tärkeitä tai itse koettuja, henkilökohtaisia ja läheisiä teemoja tai tapahtumia. Tässä on yhtymäkohta omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen: henkilökohtaisuus. Siinä missä omaelämäkerrallisuuteen liittyy luovan kirjoittamisen opetuksessa edelleen kielteisiä käsityksiä (Kosonen 2014), henkilökohtaisuutta tai lähelle menemistä käytetään kuitenkin työvälineenä luovan kirjoittamisen opetuksessa silloinkin, kun kyse ei ole ”puhtaasti” omaelämäkerrallisesta kirjoittamisesta. Mutta ei välttämättä, intohimo tarkoittaa myös intohimoa kirjoittamiseen ja kieleen, intohimoa tiedon etsintään ja löytämiseen, intohimoa sitoutumiseen.

Luova kirjoittaminen yliopistoissa

Suomessa luovaa kirjoittamista voi yliopistotasolla opiskella Turun ja Jyväskylän yliopistoissa sekä avoimessa yliopistossa ympäri maata. Kriittisen korkeakoulun kaksivuotinen kirjoittajakoulu keskittyy proosaan ja lyriikkaan. Lisäksi useat kansanopistot tarjoavat monipuolista kirjoittamisen opetusta.

Kansainvälisesti luova kirjoittaminen on vireä ja monitahoinen oppiala omine maisteri- ja tohtoriohjelmineen, konferensseineen ja julkaisuineen. Esimerkiksi European Association of Creative Writing Programs (EACWP) koordinoi monipuolista kansainvälistä yhteistyötä luovan kirjoittamisen toimijoiden kesken ja järjestää muun muassa vuosittaisen symposiumin.

Suomalaisista oppilaitoksista mukana ovat Jyväskylän yliopisto ja Oriveden opisto.

Suurin osa kansainvälisistä luovan kirjoittamisen maisteri- ja tohtoritason opinnoista keskittyy fiktion kirjoittamiseen ja sen analysointiin ja kontekstualisoimiseen. Tietokirjoittamisella on kuitenkin oma tärkeä paikkansa luovan kirjoittamisen opinnoissa. Turun yliopistossa luovan kirjoittamisen yhteydessä opiskeltavia tietokirjoittamisen lajeja ovat esimerkiksi journalistinen kirjoittaminen, essee ja kritiikki. Journalistiset lajit ovat merkittävä osa luovaa kirjoittamista myös muualla, kuten saksalaisessa Hildesheimin yliopistossa, jossa toimii luovan kirjoittamisen ja kulttuurijournalismin ohjelma (ks. Scholl 2014). Suomen ensimmäisenä tietokirjallisuuden ja -kirjoittamisen professorina on Helsingin yliopistossa vuoden 2015 alusta toiminut Pirjo Hiidenmaa, joka johtaa Tieteellisen kirjoittamisen opintokokonaisuutta.

Luovan kirjoittamisen akateeminen tutkimus on meillä vielä nuori, mutta dynaaminen ja perusteiltaan varsin monitieteinen ala. Kirjoittamisen tutkimus voi keskittyä esimerkiksi kirjoittamisen prosessiin tai pedagogiaan, kirjoittamisen hoitaviin ja terapeuttisiin vaikutuksiin, eri tekstilajeihin tai kääntämisen, adaptaation tai tekijyyden kysymyksiin (ks. Niemi-Pynttari 2007;

Joensuu et al. 2008; Ekström 2011; Kähmi 2015). Kirjoittamisen alalla tehdään myös taiteellista tutkimusta, jossa taiteellinen ja tutkiva työskentely nähdään toisiaan tukevinä tiedon tuottamisen tapoina. Kirjoittamisen tutkimuksen uusimpia virtauksia ja tutkimustuloksia esittelee esimerkiksi Jyväskylän yliopiston julkaisema vertaisarvioitu tieteellinen lehti *Scriptum*.

Luovalla tietokirjoittamisella on myös oma lehtensä, Lee Gutkindin perustama *Creative Nonfiction*, joka julkaisee laadukasta ei-fiktiivistä proosaa. Lehden teemanumeroiden aiheita ovat olleet esimerkiksi sää, avioliitto, virheet ja odottaminen. Teemat kuvastavat hyvin luovan tietokirjoittamisen asennetta maailmaan ja siitä kirjoittamiseen: aiheita voi löytää hyvinkin arkisista ilmiöistä, ja mistä tahansa aiheesta voi kirjoittaa kiinnostavasti. Vaikka Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen verkkolehti *Hiiskuttua* ei olekaan varsinaisesti luovan tietokirjoittamisen julkaisu, tarjoaa se erilaisilla teemanumeroillaan mainion alustan niin opiskelijoiden kuin tutkijoiden ja opettajien harjoittaa luovaa tietokirjoittamista.

Myös eri yliopistolliset oppiaineet opettavat opiskelijoitaan paitsi noudattamaan tieteellisen kirjoittamisen käytänteitä myös kirjoittamaan hyvää ja sujuvaa kieltä. Useimmiten nämä kurssit kulkevat otsikon ”tieteellinen kirjoittaminen” alla. Mutta opettajasta ja oppialasta riippuen opettamisen ja kirjoittamisen tavat voivat olla hyvin luovia: opiskelijat tekevät luovan kirjoittamisen harjoituksia, etsivät omaa kirjoittajan ääntään ja harjoittelevat erilaisia tietokirjoittamisen tapoja, kuten kirja-arvioita, kolumneja tai blogitekstejä.

Alustuksessaan Tietokirja.fi-festivaaleilla Pirjo Hiidenmaa (2015) pohtii tietämisen ja tiedon kysymyksiä tietokirjoissa. Tieto on paitsi tarkistettavissa olevia faktoja myös kokemusta ja tulkintoja:



Kaikki ovat tosia, mutta eri tavoin: faktat ovat tosia, sanoipa ne kuka hyvänsä. Tulkinnat ja päätelmät ovat tosia tai toimivia, kun kirjoittaja ne fiksusti perustelee ja niihin voi tarttua. Jos kirja on hyvä, sen päätelmistä voi keskustella ja niitä vastaan voi argumentoida. Kirjoittajien omat kokemukset ovat tosia, ja sellaisina niitä ovat luettavia. Hömpät – ne ovat totta siinä mielessä, että kuulemme ne henkilöltä, joka ne itse meille kertoo. Kiinnostavaa niissä voi olla se, miksi niitä kerrotaan.

### Kirjoittamisen prosessi ja luovan kirjoittamisen harjoitteet

Luovan kirjoittamisen yliopisto-opinnot niin Suomessa kuin muuallakin ovat yhdistelmä teoriaa ja käytäntöä: lukemista ja luetun analyysia, palautteen antamista ja vastaanottamista sekä oman työskentelyn reflektointia. Keskeistä on kuitenkin aina opiskelijan oma kirjoittaminen, jota kaikki muut opetuksen ja opiskelun muodot pyrkivät tukemaan. Opiskelijat kirjoittavat eri teemoihin tai kirjoittamisen osa-alueisiin liittyviä harjoitustehtäviä sekä tunneilla että itsenäisesti tuntien ulkopuolella. Toisin sanoen omakohtainen tutustuminen kirjoittamisen prosessiin on keskeistä.

Kirjoittamisen prosessi hahmotetaan usein nelivaiheisena matkana, joka alkaa suunnittelusta ja etenee luonnostelun ja muokkaamisen läpi kohti viimeistelyä (Jääskeläinen 2002, 46). Käytännössä vaiheet kietoutuvat toisiinsa ja voivat toistua tekstin työstämisen aikana useita kertoja. Suunnittelua tai joskus sitäkin edeltävää vaihetta kutsutaan englanninkielisessä kirjallisuudessa usein nimellä *pre-writing*. Se viittaa kaikkeen, mitä kirjoittaja tekee ennen kirjoittamaan ryhtymistä, ja voi siis merkitä erilaisten lämmittelyharjoitusten lisäksi monenlaisia kirjoittamisen aloittamiseen liittyviä toimituksia. (Richards & Miller 2008; Rohman 1965.)

Joku ei pysty kirjoittamaan ilman musiikkia, toinen tarvitsee jatkuvaa nesteytystä, kolmannen on pakko ensin siivota. Osa kirjoittamisen aloitustoimituksista voi toki vaikuttaa ennemmin kirjoittamisen välttelyltä kuin sen jouduttamiselta. Silti ne voivat toimia merkkeinä siitä, että jotain on tapahtumassa: kirjoittaja on ainakin matkalla kohti kirjoittamista. Kirjoittamistilanteen tekeminen miellyttäväksi ja mahdollisimman hyvin omia, henkilökohtaisia tarpeita ja toiveita vastaavaksi voi vaikuttaa myönteisesti paitsi kulloinkin työn alla olevaan tekstiin myös laajemmin vahvistaa kirjoittamiseen liittyviä myönteisiä tunteita ja mielikuvia (ks. esim. Wilson 2015).

Kirjoittamisen prosessin osina voikin nähdä myös aktiivisen aiheiden etsimisen, motivaation vaalimisen ja näihin molempiin liittyvät tiedostamattomat tekijät. Esimerkiksi runoilija, tutkija Dominique Hecq (2013, 178) pitää tiedostamattoman tietoista manipulointia eräänä olennaisena kirjoittamiseen kuuluvana piirteenä. Tapoja tiedostamattoman manipulointiin voivat olla esimerkiksi aistien herättely ja pidäkkeetön kirjoittaminen (vrt. Sutton 2014, 223–245).

Luovan kirjoittamisen oppitunneilla tehtävissä harjoituksissa sovelletaankin usein erilaisia vapaan kirjoittamisen menetelmiä (ks. esim. Cameron 2004; Goldberg 2011), joiden tarkoitus on saattaa kirjoittaminen liikkeelle kevyesti ja pidäkkeettömästi, huolehtimatta vielä lopputuloksesta. Vapaan kirjoittamisen harjoitteet helpottavat kirjoittamisen aloittamista ja tarjoavat pehmeän laskun käsiteltävään aiheeseen. Harjoitteita on monenlaisia: ajastettu kirjoittaminen, listaaminen, assosiaatiot, kaavioiden piirtäminen. Lämmittelyharjoituksia on hyvä keksiä myös itse itselleen, jolloin kirjoittaja voi samalla selkeyttää suhdettaan omiin työskentelytapoihinsa.

Tietokirjoittamisen yhteydessä vapaan kirjoittamisen harjoitukset voivat esimerkiksi paljastaa, miten paljon kirjoittaja jo aiheestaan tietää. Yhtä lailla ne voivat näyttää kohdat, joissa tietoja täytyy vielä täydentää. Omalla aiheella leikkittely, vaikkapa fiktiivisen tekstin tai sattumarunon

kirjoittaminen tutkimusaineiston pohjalta, voi puolestaan tuoda uusia näkökulmia aiheeseen ja auttaa suhtautumaan työhön hieman keveämmin – mikä itsessään saattaa hyvinkin jouduttaa tekstin valmistumista.

Myös jokaiseen tämän teoksen artikkeliin sisältyy kirjoitusharjoitus, jonka tarkoitus on syventää ja konkretisoida tekstin perusväittämää tai kysymystä. Osa harjoituksista keskittyy luovuuden herättelyyn ja kirjoittamisen äärelle asettumiseen, toiset taas pureutuvat suoraan artikkelissa käsiteltyyn asiaan. Harjoituksia voi tehdä itsenäisesti, mutta suosittelemme lämpimästi sekä yhdessä kirjoittamista että lopputulosten jakamista toisten kirjoittajien kanssa. Myös harjoitusten soveltaminen tai luova muokkaaminen voi olla hyvä tapa ottaa käsiteltävät asiat omakseen.

#### Artikkeleista

Kirjan artikkelit jakautuvat neljään osaan. Ensimmäinen osa, ”Aloituksia”, kattaa tämän johdannon sekä kirjailija Petri Tammisen artikkelin. Toisen osan ”Aiheita ja aineistoja” tekstit käsittelevät luovan tietokirjan kirjoittamista: aiheen löytämistä (Anna Kortelainen), aineistonkeruuta (Tiina Mahlamäki) ja vetävää kerrontaa (Teemu Keskiarja). Kolmannessa osassa ”Lajeja ja rooleja” keskitytään luovan tietotekstin lajeihin, joista oman artikkelinsa saavat essee (Päivi Kosonen), sosiaaliseen mediaan kirjoittaminen (Teemu Taira), kritiikki (Juha-Pekka Tihinen) ja kirjallisuuslehteen kirjoittaminen (Tiina Lehikoinen ja Kristian Blomberg). Neljäs osa, ”Rajoilla”, puolestaan johdattelee taiteen, tutkimuksen ja kokeilevan kirjoittamisen rajapinnoille Annette Arlanderin ja Hanna Guttormin tekstien avulla.

Aloittaminen on minkä tahansa tekstilajin kirjoittajalle ratkaisevan tärkeä taito. Miten saada lukija jatkamaan lukemista? Millaiset aloitukset toimivat ja millaiset eivät ainakaan toimi? Kirjan

ensimmäisessä artikkelissa kirjailija Petri Tamminen menee suoraan asiaan ja esittelee *The New Yorker* -lehden tekstien aloitusstrategioita. Tamminen myös ohjaa lukijansa kokeilemaan aloittamista *New Yorkerin* tai Veijo Meren tyyliin.

Aloittaakseen on kuitenkin tiedettävä, mistä kirjoittaa. Tietokirjailija Anna Kortelainen tuulettaa artikkelissaan ”Käsi sydämellä” käsityksiä tietokirjoittamisen kuivakkuudesta. Uusien asioiden opettelu ja uusien kysymysten esittäminen pitävät huolen siitä, että kirjoittajan kiinnostus ja intohimo säilyvät. Kortelainen käsittelee luovan tietokirjoittamisen prosessia löytöretkenä, ”turvallisena seikkailuna”, jossa maailmasta ja kirjoittamisesta on lupa innostua, ja valottaa myös omien teostensa äärellä koettuja ratkaisevia hetkiä, jotka ovat auttaneet työssä eteenpäin. Artikkelin harjoitukset keskittyvät henkilökohtaisen ja läheisen suhteen luomiseen kirjoittajan ja aiheen välille.

Aineistojen käytöstä ja eläytymisestä jatkaa uskontotieteen dosentti Tiina Mahlamäki, joka käsittelee monimuotoisen etnografisen aineiston tuottamista ja käyttöä elämäkerran kirjoittamisessa. Jäljittäessään tutkimuksensa kohteen, kirjailija Kersti Bergrothin (1886–1975) elämää, Mahlamäki on paitsi tutustunut Bergrothin teoksiin ja häneen liittyviin arkistoaineistoihin myös matkustanut Bergrothille tärkeisiin paikkoihin kirjoittamaan niiden miljöistä ja tunnelmista. Toisessa ajassa eläneen henkilön kokemuksia voikin tavoitella vain yhdistämällä faktoihin luovaa kuvittelua. (Auto)etnografia näyttäytyy artikkelissa moniaistisena ja monipuolisena tutkimusmenetelmänä, jonka harjoittajan on osattava sekä eläytyä että reflektoida ja kontekstualisoida omaa eläytymistään. Lisäksi tarvitaan aistivoimaisen ja tarkan kirjoittamisen taitoa, johon johdattavat myös Mahlamäen artikkelin päättävät harjoitukset.

Historioitsija Teemu Keskisarjan teksti puolestaan johdattaa historiallisista aineistoista kirjoittamisen äärelle. Keskisarja pohtii tositarinan käsitettä historioitsijan näkökulmasta. Kun käytettävissä olevat lähteet ovat monin tavoin hajanaisia ja valikoituneita, kirjoittajan on tasapainoiltava totuudenmukaisuuden, luovuuden ja lukijan huomioimisen välillä. Tosiasioita ei saa vääristellä, mutta olettaminen ja päättely ovat välttämättömiä. Samalla on pyrittävä pitämään lukija tarinassa mukana. Keskisarjan resepti toimivaan tekstiin on sanaston selkeyttäminen, vetävän ja tarinallisen rakenteen hyödyntäminen ja ilmiön raan ytimen rohkea esilletuominen – ensi näkemältä ainutlaatuisen tunnistaminen. Näillä keinoin on mahdollista kirjoittaa kiinnostavasti lähestulkoon mistä tahansa. Konkretiaa tuovana esimerkkinä Keskisarja käyttää fiktiivistä toimitusjohtaja Göran Gustafssonia, jonka näennäisen tylsästä elämästä etsitään tietokirjoittajan kannalta hedelmällisiä piirteitä.

Seuraavan osion tekstit käsittelevät luovan tietokirjoittamisen lajeja. Kirjallisuustieteen dosentti, kirjallisuusterapeutti Päivi Kosonen tarkastelee esseen kirjoittamista ryhmässä. Vaikka essee mielletään usein minäkirjallisuudeksi, tekijänsä henkilökohtaiseen ajatteluun ja paremman ymmärryksen tavoitteluun sitoutuneeksi lajiksi, voi ryhmässä työskentely rikastuttaa myös esseiden kirjoittamista. Huolella ohjatussa ryhmässä opiskelijalla on mahdollisuus oman kirjoittajuuden reflektointiin sekä tarkkaan, arvostavaan kuuntelemiseen perustuvan palautteen antamiseen ja saamiseen ja näin ollen myös oman kirjoittajanäänen kehittämiseen. Artikkelin perustuu opetustyöhön, jossa Kosonen on hyödyntänyt kehittämäänsä luovan omaelämäkerrallisen kirjoittamisen menetelmää. Menetelmässä keskeisiä ovat oman kirjoittajanäänen tunnistamisen ja ilmaisemisen taidot perinteisempien tekstin työstämisen taitojen lisäksi. Artikkelin sisältävä kirjoitusharjoitus ”Kirje viisaalle itselle” ohjaa refleктоivaan viestinvaihtoon kirjoittajan ja fiktiivisen lukijan välillä.

Yhteiskirjoittamiseen liittyviä ideoita ja käytäntöjä voi toki soveltaa muihinkin kirjoittamisen lajeihin. Uskontotieteilijä Teemu Tairan teksti päättyy parin kanssa tehtäväksi tarkoitettuun harjoitukseen, jossa omaa tutkimusaihetta hyödynnetään blogitekstin kirjoittamisessa. Sitä ennen Taira käsittelee sosiaalisen median mahdollisuuksia tiedeviestinnässä. Hän esittelee omaa Facebookin, Twitterin, blogialustojen ja Instagramin käyttöään ja tarjoaa lukijalle mahdollisuuden pohtia omaa suhdettaan sosiaaliseen mediaan. Luovan kirjoittamisen kannalta blogitekstit ja muut sosiaalisen median genret ovat kiinnostavia, sillä ne sekä vaativat että mahdollistavat perinteisestä tieteen kielestä poikkeavaa ilmaisua. Jokainen voi myös rakentaa itselleen sopivan tavan käyttää erilaisia medioita oman asiantuntijuutensa rakentamisessa. Taira kuitenkin korostaa sosiaalisen median vastavuoroisuutta: somessa viestivä tutkija ei vain tuo asiantuntemustaan julki, vaan myös kehittää sitä vuorovaikutuksessa toisten keskustelijoiden kanssa.

Seuraavat tekstit siirtyvät esseiden ja blogien maailmasta kohti journalistisia lajeja. Kuraattori, kriitikko Juha-Heikki Tihinen käsittelee tekstissään taidekriitikon ja -kriitikon rooleja julkisessa keskustelussa. Kysymys taiteen arvottamisesta on monin tavoin latautunut. Mihin arviot hyvästä ja huonosta taiteesta perustuvat ja kenellä on valta määritellä taide onnistuneeksi tai epäonnistuneeksi? Kriitikon työ on haastavaa myös siksi, että kriitikko ja hänen kohteensa useimmiten elävät ja työskentelevät samassa ajassa. Vaikka uudet teokset sijoittuisivat pitkälle jatkumolle tietyn taiteenlajin tai tyylisuunnan historiassa, niistä ei useimmiten ole saatavilla tuoretta tutkimusta kritiikin kontekstoimisen tueksi. Tihinen korostaakin kriitikon työtä oman aikansa taiteen tulkitsijana ja tulevaisuuden mahdollisuuksien tunnustelijana. Tihinen opastaa myös kritiikin kirjoittamiseen. Kuvailu, tulkitseminen ja arvottaminen kuuluvat kriitikon perustyökaluihin. Lisäksi kriitikon on hyvä pohtia omaa rooliaan. Onko kriitikko esimerkiksi kansaa opastava valistaja, taiteen laadusta huolestunut makutuomari, taideinstituutioiden toimintaa valvova portinvartija vai

lähinnä omasta ilmaisustaan kiinnostunut taiteilija – vai kenties näitä kaikkia yhtä aikaa? Artikkelin harjoitus opastaa näiden erilaisten roolien kokeilemiseen.

Kriitikon työssä voikin osin olla kyse samankaltaisesta kutsumustyöstä kuin taiteilijan ammatissa. Rakkaudesta omaa lajia kohtaan kirjoittavat myös runoilijat Tiina Lehikoinen ja Kristian Blomberg. Siinä missä Keskisarja haluaa varjella tietotekstejä akateemiselta sanastolta, Lehikoinen ja Blomberg puolustavat hitaan ajattelun ja hitaasti aukenevan tekstin merkitystä. ”Poeettisesti latautunut puhe ei ole vain satunnainen krumeluuri, vaan sen voi tulkita kantaaottavaksi eleeksi, joka on suunnattu ajattelun ja kielen latteutta vastaan”, he kirjoittavat. Blomberg ja Lehikoinen käyttävät työtään runouslehti *Tuli&Savun* päätoimittajina avatakseen suomalaista kirjallisuuskeskustelua. Artikkelin keskeiseksi teemaksi muodostuu hitauden merkitys lukemisen ja kirjoittamisen syvällisissä ja kriittisissä prosesseissa. Teksti puolustaa runouden ja runouden kääntämisen merkitystä ja esittää näin vahvan kustannuspoliittisen näkemyksen. Samalla se toimii muistutuksena kaikille lehtiä ja teoksia toimittaville: artikkelien tulee olla oikein kirjoitettuja, faktojen tulee olla kohdallaan, mutta ennen kaikkea päätoimittajilla on eettinen ja esteettinen vastuu julkaisuistaan. Artikkelisiin sisältyvä harjoitus ohjaa tekijäänsä pohtimaan omaa käsitystään kirjallisuuden merkityksistä ja rooleista. Millaisia kirjallisuuskäsityksiä haluamme edistää ja lukijoille välittää, ja millaista kieltä käyttämällä nämä tavoitteet parhaiten toteutuisivat?

Teoksen viimeiset artikkelit sijoittuvat taiteen, tutkimuksen ja niistä kirjoittamisen rajoille.

Taiteellisen työn ja ajattelun suhde kirjoittamiseen on noussut vahvasti esiin etenkin taiteellisen tutkimuksen piirissä. Etsittäessä uudenlaisia tapoja tuottaa tietoa on keskeistä etsiä myös uusia tapoja tiedon esittämiseen, kuten teatteritaiteen tohtori Annette Arlander tuo artikkelissaan ilmi. Kirjoitetun tekstin rinnalle ovat tulleet esimerkiksi kuva-, ääni- ja videomateriaalit. Arlander esittelee taiteellisen tutkimuksen piirissä luotuja julkaisualustoja, jotka mahdollistavat uudenlaisia,

entistä enemmän taiteellisiin sisältöihin sitoutuvia tiedon esitystapoja. Artikkelin fokuksessa on kansainvälinen taiteellisen tutkimuksen julkaisualusta *Research Catalogue*, jota käyttää myös kotimainen taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu *RUUKKU*. Vertaisarvioitujen artikkelien lisäksi RC-alusta mahdollistaa itsejulkaisun, taiteellisen tutkimusprojektin esittelyn ja havainnollistamisen monimediaisen eksposition avulla. Arlander purkaa teorian ja käytännön välistä jaottelua ja esittelee omien monikielisten, monimediaisten teostensa avulla tekstin ja kirjoittamisen mahdollisuuksia. Hän rohkaisee irtautumaan akateemisista konventioista ja kokeilemaan uusia tiedon esittämisen ja tuottamisen tapoja. Artikkelisiin liittyvä harjoitus ohjaakin lukijan rekisteröitymään RC-alustalle ja tutustumaan sen toimintatapoihin.

Tiedon esittämisen haasteet eivät kuitenkaan kosketa pelkästään taiteellista tutkimusta. Tekstin muodon ja sisällön suhdetta hahmotetaan jatkuvasti uudelleen myös tieteellisessä tutkimuksessa (vrt. Bammer & Boetcher Joeres 2015). Hanna Guttormin artikkelissa pohditaan perinteisten tiedon esitysmuotojen ja kokeilevan tutkimusotteen yhteensovittamisen vaikeutta. Miten sanoittaa tietoa niin, että syntyvä teksti tekisi oikeutta tutkimusprosessin moniulotteiselle, avoimelle todellisuudelle? Guttorm kirjoittaa uusmateriaalisen filosofian viitekehyksessä, joka korostaa maailman rakentumista jatkuvissa, aineellisissa muutosprosesseissa. Myös ajattelemisen, tutkimisen ja kirjoittamisen ovat aineellisia tapoja olla maailmassa, tapoja osallistua joka hetki uudelleen muotoutuvaan maailmaan. Tutkimus näyttäytyy Guttormin tekstissä tietämään tulemisen prosessina, ei valmiiksi tulleen tiedon esittämisenä. Artikkelin osoittaa, että tieteellisen kirjoittamisen ei suinkaan tarvitse olla konventioiden kahlitsemaa. Tekstin hahmottelema liikkeellisen kirjoittamisen käytäntö etsiytyy inspiroiviin kohtaamisiin toisten tekstien kanssa, luonnostelee, runoilee, etsii kielen rajoja. Tähän pyrkii myös tekstin päättävä harjoitus, joka kehottaa lukijaa kokeilemaan luetun kanssa kirjoittamista.



Kun Arlander osoittaa tekstissään, miten taiteilijoiden on taivuttava monenlaiseen toimintaan, tämä teos osoittaa myös, miten tietokirjoittajat toimivat monilla aloilla ja kentillä: he tutkivat, opettavat ja ohjaavat erilaisissa instituutioissa, he kirjoittavat lajityyppien rajoista ja alustoista välittämättä ja toimivat yhteiskunnallisina vaikuttajina erilaisilla foorumeilla. Toivomme käsillä olevan teoksen innostavan yhä uusia tekijöitä luovan tietokirjoittamisen pariin ja rohkaisevan heitä etsimään, löytämään ja kokeilemaan aina uudenlaisia kirjoittamisen tapoja.

## Harjoitus

Kirjoita kymmenen minuuttia nostamatta kynää paperista tai pysäyttämättä sormiesi liikettä näppäimistöllä. Aloita sanoilla ”Minä tiedän”. Älä sensuroi, korjaile, pyyhi tai deletei. Jos tekstisi harhailee mielestäsi liikaa, palaa aloitussanoihin.

Kirjoita sitten toiset kymmenen minuuttia niin, että aloitat sanoilla ”Minä en tiedä”.

Vertaile kirjoittamiasi tekstejä ja alleviivaa niistä kiinnostavat ajatukset tai ilmaisut. Kirjoita lopuksi muutaman virkkeen tai säkeen mittainen tiivistelmä, aforismi tai runo, joka kiteyttää havaintosi. Halutessasi voit jakaa kiteytyksesi sosiaalisessa mediassa tai lähettää sen postikorttina ystävällesi.

Toista harjoitus aina, kun kuvittelet tietäväsi kaiken tai et mitään. Se voi toimia myös artikkelin, esseen, tutkielman tai muun tekstin aihepiiriin johdattelevana lämmittelyharjoituksena.

\*\*\*

Kirjan taustalla on dosentti Päivi Kososen Turun Kirjan talolla vuonna 2013–2014 vetämä Tarinaa ja persoonaa tietokirjoittamiseen -kurssi sekä Luovan kirjoittamisen oppiaineen syksyllä 2014

Turun yliopiston historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksella järjestämä Kirjoittajan avaruus -luentosarja työpajoinen.

Kiitämme artikkeleiden kirjoittajia ja kustantamo Tarketta asiantuntemuksesta ja luontevasta yhteistyöstä. Kiitämme myös Jenny ja Antti Wihurin rahastoa ja Turun yliopiston luovan kirjoittamisen oppiaineen kannatusyhdistystä kirjan saamasta taloudellisesta ja henkisestä tuesta sekä Joensuun taidemuseota luvasta käyttää kirjan kuvituksena valokuvaa Albert Edelfeltin Virginie-maalauksesta.

#### Lähteet

Bammer, Angelika & Ruth-Ellen Boetcher Joeres. 2015. *The Future of Scholarly Writing: Critical Interventions*. New York: Palgrave Macmillan.

Cameron, Julia. 2004. *Tyhjän paperin nautinto. Tie luovaan kirjoittamiseen*. Helsinki: Like.

Donnelly, Diane. 2010. *Does the Writing Workshop Still Work?* Bristol, Tonawanda, North York: Multilingual Matters.

Ekström, Nora. 2011. *Kirjoittamisen opettajan kertomus – kirjoittamisen opettamisesta kognitiiviselta pohjalta*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Humanities 160.

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/36783/9789513944438.pdf?sequence=1>.

(sivulla käyty 16.6.2016.)

Goldberg, Natalie. 2011. *Avoin mieli. Kuinka elää kirjoittajan elämää*. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Gutkind, Lee. 2012. *You can't make this stuff up: The complete guide to writing creative nonfiction from memoir to literary journalism and everything in between*. Boston: Da Capo press.

- Hecq, Dominique. 2013. Creative Writing and Theory: Theory without Credentials. Teoksessa *Research Methods in Creative Writing*, toim. Graeme Harper & Jeri Kroll, 175–200. Houndmills, Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Hiidenmaa, Pirjo. 2015. Onko tietokirja totta? *Puheenvuoro TIETOKIRJA.FI-festivaalin avajaisissa 26.8.2015*, <http://tietokirja.fi/tietokirjafi/onko-tietokirja-totta/> (sivulla käyty 19.6.2016.)
- Joensuu, Juri & Ekström, Nora & Lahdelma, Tuomo & Niemi-Pynttäre, Risto, toim. 2008. *Luova laji. Näkökulmia kirjoittamisen tutkimukseen*. Jyväskylä: Atena.
- Jääskeläinen, Miisa. 2002. *Sana kerrallaan. Johdatus luovaan kirjoittamiseen*. Helsinki: WSOY.
- Kiriakos Carol & Svinhufvud, Kimmo. 2015. *Tohtoritakuu. Kirjoittamisen opas jatko-opiskelijalle ja tutkijalle*. Helsinki: Art House.
- Kähmi, Karoliina. 2015. ”Kirjoittaminen on tie minuun, minusta sinuun”. Ryhmämuotoinen kirjoittaminen ja metaforien merkitys psykoosia sairastavien kirjallisuusterapiassa. *SCRIPTUM Creative Writing Research Journal* vol 2, 3/2015, <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/46592/978-951-39-6252-4.pdf;sequence=1>. (sivuilla käyty 16.6.2016.)
- Morley, David. 2007. *The Cambridge Introduction to Creative Writing*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Niemi-Pynttäre, Risto. 2007. *Verkkoproosa – tutkimus dialogisesta kirjoittamisesta*. Helsinki: *ntamo*, [https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/21713/URN\\_NBN\\_fi\\_jyu-200908283865.pdf?sequence=1](https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/21713/URN_NBN_fi_jyu-200908283865.pdf?sequence=1). (sivuilla käyty 16.6.2016.)
- Richards Janet C. & Miller, Sharon K. 2008. *Doing Academic Writing in Education: Connecting the Personal and the Professional*. Taylor & Francis e-Library.
- Rohman, Gordon D. 1965. Pre-Writing: the Stage of Discovery in the Writing Process. *College Composition and Communication*, Vol. 16, No. 2, May, 1965, 106–112.

- Scholl, Sabine. 2014. Gift of the Gods or Creative Lab? How to Teach Literary Writing in Europe. *Scriptum* 1/2014, 6–31, <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44291/scriptum2014-1.pdf?sequence=3>. (sivuilla käyty 16.6.2016.)
- Strellman, Urpu & Vaattovaara, Johanna. 2013. *Tieteen yleistajuistaminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sutton, Asta. 2014. *Art and the Unconscious: A Semiotic Case Study of the Painting Process*. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 155. University of Lapland: Faculty of Art and Design, [https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61720/Sutton\\_Asta\\_ActaE\\_155pdfA.pdf?sequence=2](https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61720/Sutton_Asta_ActaE_155pdfA.pdf?sequence=2). (sivuilla käyty 16.6.2016.)
- Wilson, Joel. 2015. Somaesthetics, Composition, and the Ritual of Writing. *Pedagogy*, Vol. 15, Issue 1, January 2015, 173–182.